

DIAFRAGMA 10

Samenstelling
en tekst
Hans Lok

Een boekje uit 1978 met alleen maar foto's van groepen mensen. Bij een evenement, een drukke straat, wachtend in de rij voor de bus, als publiek bij sportwedstrijden enzovoorts. De drie hierboven komen daar uit. Gemaakt vanaf het zelfde standpunt maar steeds verder ingezoomd. Zelfde omstandigheden. Waarschijnlijk een straatfeest met optredens en verkoopstalletjes. De straat is afgesloten voor verkeer. Links geeft het overzicht maar zonder te verdrinken in de massa. Onderin valt van alles te zien. Stalletjes, groepjes mensen die bij elkaar horen. Dan gaat de blik naar boven en de lantarenpaal in het midden maakt dat je blik in het rechter deel blijft tot je in de massa het toneeltje ziet. Dat is interessant want er gebeurt iets op het toneel en dat is de reden voor die groep mensen. Een man met een vest en, het lijkt op een danse-

res er naast. Te ver weg om goed te kunnen zien. Foto twee ingezoomd op het toneel. De focus van de foto ligt nu op het toneel. Midden in het beeld. De buikdanseres, de man en een congaspeler. Ook het publiek is nu beter te onderscheiden. Kinderen op de voorste rij. In de derde foto zie je nog steeds de man op het toneel, maar zonder de eerste twee foto's weet je eigenlijk niet meer wat hij daar eigenlijk doet en zijn gezicht is half afgewend. De focus ligt ook niet meer op het toneel maar er voor waar nu vier jongetjes staan, drie ervan keurig schuin achter elkaar in witte overhemdjes dat trekt de aandacht en hoger op de diagonaal de vrouw met zonnebril. Maar zonder die elementen zou die foto betekenisloos zijn geworden zonder de andere twee.

Als je een foto maakt probeer je om betekenis te geven aan het hele beeld. Maar soms is bij een landschap de lucht zo saai dat je die wel kan missen. Of je haalt juist die lucht er af om alle aandacht te krijgen voor het landschap. In de bovenste en middelste foto is er niets natuurlijk meer over. Menselijk ingrijpen heeft alles ge- en vervormd en door dit fotoformaat is er geen ontsnappen meer mogelijk. Een Tsjechisch industrieel mijnlandschap. Verlaten nadat het eeuwenlang gebruikt en geplunderd is.

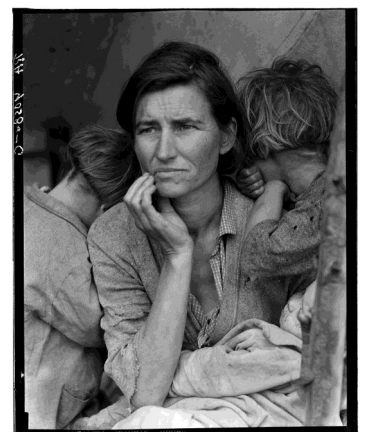
Onder de Pas de Calais. Barrière voor vluchtelingen, maar ook barrière voor het water dat op deze stormachtige dag stukloopt op de door de mens neergelegde grens van steen. De fotograaf Josef Koudelka geeft extra energie aan de golven door ze precies vanuit de linkerbovenhoek en linker benedenhoek naar rechts weg te laten lopen. Daarvoor moest wel de horizon scheefstaan. Maar met niet meer dan vier lijnen en vijf vlakken is er een landschap met diepte en kracht.

Er zijn van die boeken waar je de titel al jaren van kent maar nog steeds niet hebt gelezen. Een documentaire op T.V. was er nodig om me *The Grapes of Wrath* De druiven der Gramschap van John Steinbeck te laten lezen. Het verhaal van de arme boerenfamilie Joad die van hun land worden verdreven en met een oude auto zoals zovelen in de dertiger jaren naar California trekken in de hoop dat het leven daar beter zal zijn. In Diafragma 8 staat een foto van Minor White. Een boerenschuur in het avondlicht met lange schaduwen en wuivend grasland. Waarschijnlijk zat de foto boven in Minor White's geheugen. Maar hier zijn er bijna geen schaduwen en ontbreken ook de wolken. Het is een strak blauwe hemel met een hoogstaande zon. Dikke lijnen van de geploegde voren trekken je blik naar rechts naar het verlaten huisje in de wijde vlakte. Het enige dat niet recht is zijn de geploegde voren naast het huis. Een verlaten huisje met zo'n dertig meter verderop nog the outhouse. De w.c. De titel van de foto is *Tractored Out*. Het is een van de vele foto's van Dorothea Lange. Zij maakte deze in het mid westen van de Verenigde staten in 1938. Lange was een van de fotografen die er op uit werden gestuurd

om in beeld te brengen hoe het er op het platteland voorstond in de crisis. Haar foto's en die van de andere fotografen in dit project zijn klassiekers van de Amerikaanse fotogeschiedenis. Online goed te vinden via de site van de Library of Congress.

De Joads zijn kleine pachtboeren. Niet alleen afhankelijk van een goede oogst maar ook van de banken voor leningen en de landeigenaar. Vaak ook de bank. Dus toen het veel efficiënter leek om met een grote tractor grote stukken land om te ploegen werd er geen lening meer verstrekt, de pacht niet verlengd en ploegden de tractoren de kleinere stukken om tot grote akkers pal tot aan de voordeur. Voor de Joads en vele anderen bleef er niets anders over dan vertrekken. Die grote kale stukken grond zouden daarna weer leiden tot uitdroging, stofstormen en verlies van vruchtbare grond. Dus eigenlijk kijk je hier naar sociaal onrecht door het grote geld leidend tot een milieuramp veroorzaakt door de drang naar veel verdienen en schaalvergroting. Achter een klassiek opgebouwd landschap teruggebracht tot essentiële onderdelen gaat een groot drama schuil.

De foto rechts maakte Lange wereldberoemd. Dat dit ook de mooiste foto is uit zes foto's die ze daar maakte is duidelijk. Zoals Robert Capa later zei. Als je foto niet goed is ben je er niet dicht genoeg bij. Wie de vrouw is werd pas 40 jaar later duidelijk. Ook dat ze wel wist dat de foto er was, maar zelf was ze er nooit een dollarcent wijzer van geworden.

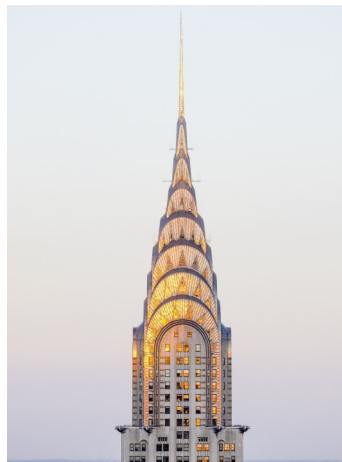
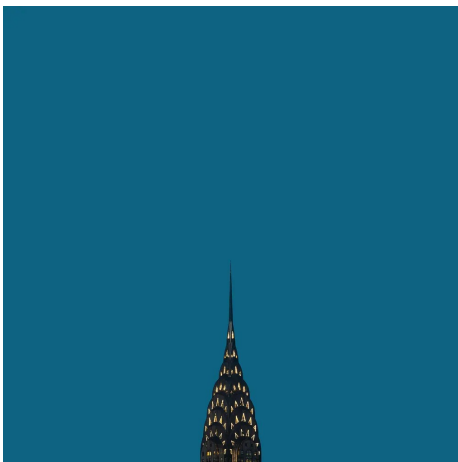

Een paar keer per jaar ga ik mee naar de Dappermarkt. Met camera zodat ik wat te doen heb terwijl Irene speurt naar mooie kleding tegen marktprijzen. Een probleem is dan dat mensen veelal met hun rug naar je toe staan bij de kramen. Martin Parr links en Tom Wood rechts hebben dit hier eenvoudig opgelost door achter de toonbank en achter de kraam te gaan staan. Parr fotografeert al decennia het Engelse leven met een ironische blik. Maar, hoe komt het dat je bij de linker foto een gevoel van licht ongenoegen over de situatie, misschien zelfs iets van wat afgrijzen voelt maar rechts niet? Links begint voorin al negatief met het morsige toonbankblad. Dan zijn er twee personen actief, maar de houding van de armen geeft haast en stress weer om de vette broodjes op te kunnen pakken en mee te kunnen nemen. De andere klanten moeten intussen afwachten en als je op hun blikken afaat zie je alleen maar, somberheid, verveling en ongenoegen. Iedereen is met de blik een andere kant op met zichzelf bezig. Het is een te

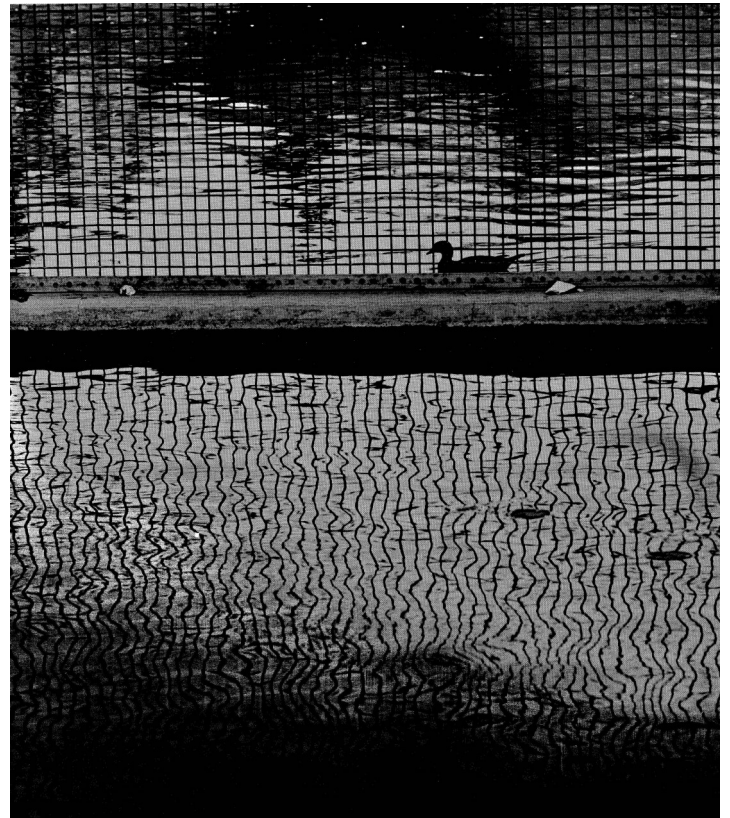
warme te drukke dag in New Brighton het Zandvoort van Liverpool.

Rechts staat ook iedereen voor een soort toonbank, een marktkraam en ik wens ze veel succes met het vinden van de tweede schoen in die berg. Maar ook al zoeken ze allemaal voor zichzelf de blik is met een doel de zelfde kant op gericht. Dat geeft een gevoel van eenheid aan deze groep Liverpoolse huisvrouwen. Ook de rij er achter heeft de aandacht gericht op een kans om naar voren te komen. Ze stralen energie en doelgerichtheid uit. In plaats van een gevoel van ironie roept dit eerder een gevoel van begrip op. Martin Parr is daardoor meer een fotograaf van het verschil tussen de Engelse klassen en geeft met zijn foto aan dat er afstand is tussen hem en het onderwerp. Tom Wood fotografeert de zelfde mensen maar met begrip voor wie ze zijn en waar ze vandaan komen.

Drie keer de top van the Chrysler building. Een van de nog steeds hoogste wolkenkrabbers in New York. Opvallend door zijn Art Deco details en spits. De linker foto is het recentst. De fotograaf heeft opzettelijk alleen de top in beeld gezet tegen een donkerblauwe avondlucht. De hoek tussen twee kanten van het gebouw staat in het midden van de foto maar de delen zijn niet gelijk. Misschien liet zijn standpunt dat niet toe. Hij wil met deze foto een ander beeld geven van de architectuur van de stad. De middelste foto is ook de top maar nu weerspiegeld de ondergaande of opkomende zon zich in de glanzende aluminium platen en ramen waardoor de oranje kleur mooi oplicht. Deze is recht tegenover een van de gevels gemaakt. De rechter foto is in 1980 gemaakt. Maar zwart wit, schuin vanuit een lagere positie, twee gevels en meer dan alleen de top. Een foto die meer een echo is van foto's die gemaakt werden toen de toren net af was in 1930. Drie voorbeelden van een zelfde onderwerp dat net zo iconisch is voor New York als de Eiffeltoren voor Parijs of de scheve toren voor Pisa. Dan is uiteindelijk de vraag misschien niet kijken we naar architectuur op een andere manier? Of kijken we naar een verschillende invulling van een onderwerp op een verschillende fotografische manier.

Op de zaterdagse rommelmarkt in Vilnius tussen al de boeken in het Litouws vond ik Form and Content. Foto's van Algimantas Kezys. Een Litouwse fotograaf die begin 60 er jaren naar Amerika uitweek en daar niet alleen fotograaf was maar ook Jezuïtisch priester werd. Van zo iemand mag je verwachten dat hij onder woorden kan brengen waarom hij de foto's maakt die hij maakt. Het gaat hem om de vorm waarin ieder element even belangrijk is. Dan loop je denk ik het risico dat het beeld voor de fotograaf interessant is maar voor de kijker saai omdat hij het belang van de delen of een deel niet mee kan voelen. Dat zou bij de foto rechts makkelijk kunnen gebeuren, maar verschillende delen compenseren elkaar en vullen elkaar aan. Boven de streep of de balk een hek boven een vijver met de weerspiegeling van de bosjes of bomen er om heen. Onder de streep de weerspiegeling van het hek in de vijver. De weerspiegeling wordt verstoord door de beweging van het water en de bosjes vallen uiteen in vlekjes. Dat geeft beweging en tegenstelling. Maar de foto wordt uiteindelijk gemaakt door de eend. Het enige niet geometrische element en iets waarmee de kijker zich kan identificeren.. En dan zwemt de eend ook nog tegendraads naar links.

Hiernaast spelen ze een soort squash. Maar dan zonder racket. Een Amerikaanse variant. De foto is gemaakt met een Iphone. Weer een bewijs dat de foto wordt gemaakt door de fotograaf en niet door het toestel. Het is ook weer een voorbeeld van de school die zegt dat het gaat om het moment. Ik weet niet uit hoeveel foto's uiteindelijk gekozen is en hoelang de fotograaf bij de American Handball court heeft rondgehangen maar er hoeft maar weinig in de foto te veranderen om de spanning en het gevoel van vervreemding te verliezen. De basis staat vast. Vier muren, genummerd die ook nog hoog oprijzen en doen denken aan Russische of Duitser betonnen gebouwen uit de dertiger jaren waaronder mensen klein en machteloos afsteken. De vier mannen zijn ongeveer gelijk gekleed wat ook nog bijdraagt aan het gevoel van onpersoonlijkheid en anonimiteit. Dat wordt dan weer doorbroken door de beweging. Ze bewegen zich alle vier een andere kant op waardoor ze ineens zelfstandig bij hun eigen hokje staan. Er lijkt ook door de verschillende richtingen geen onderling contact te zijn. Maar voor de kracht van de foto kan er niemand worden gemist. Tussen de mannen loop een onzichtbare licht gebogen lijn. De enige gebogen vorm in de foto. Verdwijnt de man links dan is de lijn bijna recht en minder spannend. Verdwijnt de man rechts dan wordt de lijn te kort. Laten we de fotograaf maar op zijn woord geloven dat hij het niet in scene heeft gezet.

Een paar jaar geleden zag ik een documentaire over Gregory Crewdson de fotograaf van de foto hierboven. Het is een kenmerkende foto voor hem. Maar er is helemaal niets toevalligs aan de foto. Sterker nog, Crewdson laat helemaal niets aan het toeval over. Alles wordt nauwkeurig gepland van de gevonden locatie, de rekvisieten, de belichting, de plaatsing van de figuranten en bij voorkeur ook nog wat voor weertype het is. Een operatie die doet denken aan een filmset. Het resultaat is bijna altijd een vervreemdende sfeer in een typisch Amerikaanse omgeving. Rommelig, afgetrapt, armoedig, deprimerend. Toch is het niet saai. Het asfalt van het parkeerterrein op de voorgrond is niet vlak door de plassen water en de ongelijkheid van het wegdek dat houdt het levendig. De lantaren bijna precies in het midden deelt de foto in tweeën maar er ontbreekt wel een lamp. De paal deelt ook de kringloopwinkel in tweeën met de grootse naam Redemption Cen-

ter op een vervaalde geverfde muur. Maar de aandacht in dit heel gevarieerde landschap met drie landschappelijke onderdelen, links het tweede parkeerterreintje, de loods, de grote reclameborden, midden de winkel met aan de achterkant een trailer met twee figuranten in gesprek maar niet duidelijk wat ze doen zo in het vroege ochtendlicht, rechts een woonhuis. gaat naar de man met het ontblote bovenlijf die naar links kijkt. Tegen de natuurlijke zichtrichting in. Of hij ergens naar kijkt of in gedachten is is een vraag. De volgeladen supermarktkar achter hem zou kunnen betekenen dat de man een dakloze is. Zo wordt de foto een raadselachtig waarschijnlijk nogal somber verhaal. Veel meer van Crewdson's foto's zijn te googelen en geven ruim voldoende gelegenheid tot het bedenken van je eigen inhoud bij een provinciaal stedelijk landschapje in het noord oosten van Amerika. Veel plezier er mee.

Janis, linksboven was boswachter op een Kolchoz in Litouwen en enthousiast fotograaf van zijn omgeving. Hij liet 1040 rolletjes na en 30.00 negatieven gemaakt tussen 1967 en 1981. Het is een heel uitgebreid beeld van een gemeenschap in alle seizoenen met alle feesten in voor en tegenspoed. De dagelijkse gang van zaken en de bijzondere gebeurtenissen. Ongeposeerd, spontaan. Een toevalstreffer bij een bezoek aan een Litouws landhuis. Een man die een fotoboek verdient.

Elizabeth Hofer publiceerde een aantal boeken over steden, Florence, Dublin, met teksten van bekende schrijvers. Dat is waarschijnlijk een reden waarom ze destijds onbekend bleef. Want dat soort boeken kon geen kunst zijn. Pas later heeft ze erkenning gekregen voor haar werk en is het aangekocht door musea. Maar haar foto's gaan verder dan de obligate plaatjes van de bezienswaardigheden van een stad. Zeker de portretten van mensen in de stad. Sommige zijn een echo van de August Sander foto's van een generatie er voor. Maar allemaal lijken ze bedrieglijk spontaan. Een foto van een toevallige ontmoeting. De drie grafdelvers in Dublin. Je zou zulke nette kleding niet verwachten bij dit werk. De vier voetballers. Nog enthousiast na de wedstrijd want ze hebben al gevoetbald. De modderige knieën laten dat zien en ze vinden het leuk om te poseren. Het meisje met de fiets die eigenlijk nog een maat te groot voor haar is. Maar er is geen sprake van een toevallige ontmoeting tijdens een omzwerving door Dublin op zoek naar een mooie foto. Elizabeth Hofer fotografeerde met een grote zware platencamera op een statief. Lastig om mee te nemen en zeker niet geschikt voor het maken van spontane foto's. Des te knapper dat er toch nog het gevoel van spontaniteit zit in de voetbalfoto. Ze staan er alsof ze er net zijn gaan staan, net uit het midden, en daarna direct weer weglopen naar de kleedkamer. Maar ze staan met de shirtjes om en om armen links en rechtsom gekruist. Dat is geen toeval. Het meisje staat midden op de straat alsof ze net is aangesproken en ietwat onzeker kijkt of er iets van haar wordt verwacht of dat ze misschien iets deed wat niet mocht. Maar ze staat voor het lage deel tussen de huizen waardoor de aandacht naar haar gezicht gaat. Een driehoek van boven naar beneden en een van beneden naar boven en vrij van het hek rechts. De drie grafdelvers staan er het meest geposeerd op met de spaden die duidelijk zo zijn geplaatst om te laten zien wie zij zijn en wat ze doen. Bedrieglijke eenvoud

Ter herinnering. Twee foto's van August Sander uit zijn werk mensen van de 20ste eeuw. Zijn poging om de Duitse samenleving in een fotoreeks te vangen. Links en rechts drie boerenzonen op zondag. Dit beeld moet haast wel bij Elizabeth Hofer in haar achterhoofd hebben gezeten toen ze de grafdelvers boven rechts fotografeerde.

